

ROZPRAWY SPOŁECZNE SOCIAL DISSERTATIONS

Poprzednio Rozprawy Naukowe / Formerly Academic Dissertations

ISSN 2081-6081

Tom/Volume V Numer/Issue 2 Rok/Year 2011

Rozprawy Społeczne

Social Dissertations

Rozprawy Społeczne są czasopismem naukowym Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej wydawanym od roku 2007.

Rozprawy Społeczne is a scientific journal of Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska published since 2007.

Rada Redakcyjna/ Editorial Board

Redaktor Naczelny/ Editor-in-Chief: Marian Nowak
Zastępca Redaktora/ Deputy Editor-in-Chief: Józef Bergier
Sekretarz Redakcji/Administrative Editor: Paulina Rynkiewicz
Redaktor tematyczny/ Topic Editor: Cezary Kalita
Redaktor statystyczny/ Statistical Editor: Joanna Kisielińska
Redaktor językowy/ Language Editor: Piotr Hołownia

Rada Naukowa/ Advisory Board

Mieczysław Adamowicz (Polska/Poland)
Michele De Beni (Włochy/Italy)
Janusz Golec (Polska/Poland)
François-Xavier Hubert (Francja/ France)
Ján Junger (Republika Słowacka/ Slovak Republic)
Toivo Jürimäe (Estonia/Estonia)
Myron Leseczko (Ukraina/ Ukraine)
Sławomir Partycki (Polska/Poland)
Joachim Raczek (Polska/Poland)
Maria Rubena (Łotwa/Latvia)
Fatih Sahin (Turcja/ Turkey)
Andrzej Sękowski (Polska/Poland)
David Smallbone (Wielka Brytania/ Great Britain)
Anatolij Tsos (Ukraina/Ukraine)
Beata Wołosiuk (Polska/Poland)

Recenzenci/ Reviewers

prof. dr hab. Roman Lewicki
ks. prof. nadzw. dr hab. Marian Nowak
prof. dr hab. Andrzej Richling
dr Wiesław Romanowicz

Wydawca/Publisher

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska
e-mail: a.filipiuk@pswbp.pl
p.rynkiewicz@pswbp.pl

Skład i druk/DTP and print: Agencja Reklamowa TOP

Tłumaczenie/Translation: PrimE Centrum Języków
Obcych,

Projekt okładki/ Cover design: Adam Spisacki/ MarGraf

©Copyright by PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

ISSN 2081-6081

Nakład: 150 egz./ Printed in 150 copies

Cena: 20 PLN, - VAT 5%

Czasopismo „Rozprawy Społeczne” jest finansowane w ramach działalności upowszechniającej naukę przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Pełna wersja elektroniczna dostępna pod adresem: www.rozprawy-spoleczne.pswbp.pl

Full electronic version available online at: www.rozprawy-spoleczne.pswbp.pl

CZEŚĆ I: ARTYKUŁY

RELACJE PAŃSTWO – KOŚCIÓŁ KATOLICKI W ŚWIETLE DYPLMATYCZNYCH STOSUNKÓW Z WATYKANEM W LATACH 1918-1939

Rozprawy Społeczne Nr 2 (V) 2011

Sławomir Bylina

Instytut Teologiczny w Siedlcach

Streszczenie: Relacje pomiędzy stroną państwową i kościelną, to istotny aspekt życia ludzkiego, jaki istnieje od początku naszej ery. Celem artykułu jest ukazanie zasadniczych elementów, które miały wpływ na budowanie więzi państwo – Kościół katolicki w wymiarze powszechnym. Poprzez kwerendę archiwalną i przy pomocy zebranej literatury przedmiotu zbadano drogę, która prowadziła do odnowienia i kontynuacji oficjalnych stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską a Stolicą Apostolską w okresie międzywojennym. Należy zauważyć, że stanowisko Watykanu wobec sprawy polskiej było istotnym elementem zabiegów dyplomatycznych kolejnych papieży okresu pomiędzy wojnami światowymi. Wymienione zależności jakie miały miejsce w latach 1918-1939 ukazują również aktualne postawy ludzi wierzących, którzy w zdecydowanej większości stanowią obywateli, gdzie dominuje wyznanie rzymsko-katolickie w tym szczególnie Polski.

Słowa kluczowe: państwo, Kościół katolicki, Stolica Apostolska, konkordat, nuncjusz apostolski

Wstęp

Wspólne więzi jakie panowały pomiędzy Rzeczypospolitą a Stolicą Apostolską rozpoczęły się w momencie Chrztu Polski w 966 r., który był początkiem pierwszych deklaracji i dokumentów, zawieranych na szczeblu międzynarodowym. Dokument „Dagome iudex”, wizyty legatów, ustanowienie nuncjatury w Polsce w 1515 r. to kolejne etapy tworzenia więzi pomiędzy Polską a Papieżem. Istotnym dokumentem okresu międzywojennego, który ustalał relacje pomiędzy Stolicą Apostolską i Polską, był Konkordat zawarty 10 lutego 1925 r. Kolejne relacje trwające od ponad tysiąca lat w swojej historii, szczególnie okresu powojennego miały bardziej lub mniej pozytywne wspomnienia (Jarmoch 2000; Jurewicz 1958; Krasowski 1990; Skręta 2000).

1. Wspólne starania w celu odzyskania niepodległości

Stolica Apostolska reagowała na sytuację Polski i popierała intencje odradzającego się państwa, choć starała się główną inicjatywę skierować na biskupów polskich. Przykładem była inicjatywa Benedykta XV, aby biskupi polscy trzech zaborów wydali oficjalną odezwę do całego świata z prośbą o pomoc. W tym celu przydatny był Książęco-Biskupi Komitet pomocy dotkniętym wojną, powołany przez biskupa krakowskiego Adama Sapiechę (Banaszak 1992). Papież Benedykt XV już podczas I wojny światowej wykonywał pod adresem Polaków przychylne gesty

w postaci deklaracji politycznych, które z ramienia dyplomacji watykańskiej były moralnym wsparciem w zagrożeniu przez trzech zaborców narodu polskiego. Papież rozwinął krucjatę modlitwy o pokój oraz ogłaszał liczne apele pokojowe. Z początkiem sierpnia 1917 r. przedstawił krajom, oraz ich rządów, które brały udział w wojnie jasny i sprecyzowany plan tzw. Punktację Pacellego składającą się z siedmiu punktów, jako podstawę do negocjacji pokojowych (Bylina 2010a).

W rezultacie Aktu 5 listopada 14 stycznia 1917 r. powstała w Warszawie Tymczasowa Rada Stanu z Wincentym Niemojewskim na czele, która istniała do 26 sierpnia 1917 r. Na jej miejsce na wniosek Cesarzy Niemiec i Austro-Węgier próbując wyjść z opresji powołano 12 września 1917 r. w Warszawie Radę Regencyjną. Była ona tymczasową najwyższą władzą w Królestwie Polskim do czasu objęcia tronu przez króla lub regenta. W skład rady weszli: arcybiskup warszawski Aleksander Kakowski, Książę Zdzisław Lubomirski i Józef Ostrowski, premierem został Jan Kucharzewski. Zaistniała sytuacja nie była wystarczająca dla oczekiwań społeczeństwa polskiego (Brzoza 2001). Warto zauważyć, że papież wyraził zgodę na wejście w skład Rady Regencyjnej arcybiskupa Aleksandra Kakowskiego. Wrazem łączności i wierności regentów dla Stolicy Apostolskiej było wystosowanie oficjalnego pisma do papieża z 29 października 1917 r. o przywiązaniu do katolicyzmu i kultury łacińskiej oraz woli służby dla dobra Narodu Polskiego (Wilk 1992). Powyższym papież uznał istnienie państwowości polskiej i potwierdził poparcie dla sprawy polskiej na arenie

międzynarodowej. Warto nadmienić, iż delegatem do papieża w sprawie zdania relacji z okupowanego kraju z ramienia konferencji biskupów metropolii warszawskiej w lutym 1916 r. był ks. infułat Henryk Przeździecki, późniejszy biskup podlaski (Bylina 2010b).

2. Obecność nuncjusza apostolskiego w Polsce

W końcowym etapie trwania I wojny światowej w kwietniu 1918 r. papież powołał wizytatora apostolskiego dla Polski, którym mianował prałata Achillesa Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI. Achilles Ratti jako wizytator w Polsce jednocześnie był wizytatorem apostolskim dla krajów regionów byłego cesarstwa rosyjskiego (Szram 1989; Wilk 1995). Achilles Ratti został zobowiązany do udzielenia pomocy hierarchii i duchowieństwu w pracy na rzecz odbudowy życia kościelnego. Został również upoważniony przez Sekretariat Stanu do dokonania w imieniu Stolicy Apostolskiej aktu uznania Rzeczypospolitej Polskiej. Wizytator apostolski dnia 30 marca 1919 r. wręczył premierowi Ignacemu Paderewskiemu dokument uznający odrodzone państwo polskie i jego rząd (Michowicz 1995). Wówczas władze polskie nawiązały szybkie relacje dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską i Królestwem Włoch. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski już w maju 1919 r. podpisał listy uwierzytelniające dla Józefa Wierusza-Kowalskiego, który miał objąć placówkę dyplomatyczną w Watykanie oraz dla kierownika misji przy Kwirynale – Konstantego Skirmunta. Po takich nominacjach papież mianował 6 czerwca 1919 r. dotychczasowego wizytatora apostolskiego Achillesa Rattiego nuncjuszem apostolskim w Rzeczypospolitej. 19 lipca 1919 r. nowo mianowany nuncjusz złożył w Belwederze listy uwierzytelniające na ręce Naczelnika Państwa, obejmując w ten sposób na mocy procedury wiedeńskiej funkcję dziekana korpusu dyplomatycznego (Mróz 2004). Achilles Ratti jako nuncjusz apostolski zwracał szczególną uwagę na tworzenie poprawnych stosunków pomiędzy państwem a Kościołem katolickim. Dążył do zniesienia wszelkich uprzedzeń i ograniczeń. Od samego początku urzędowania rozmawiał z biskupami polskimi o uregulowaniu sprawy ustawodawstwa państw zaborczych, poruszał kwestie nierozstrzygnięte, jak ustawodawstwo małżeńskie, szkolnictwo, sprawy majątkowe Kościoła oraz sprawę zawarcia konkordatu ze Stolicą Apostolską. Negocjacje konkordatowe po sugestii biskupów polskich przełożono do chwili uchwalenia konstytucji i ustabilizowania się sytuacji politycznej w Polsce (Wilk 1995).

Głównym punktem zainteresowań Stolicy Apostolskiej w stosunku do wyzwolonej Polski w 1918 r. była ówczesna polityka wschodnia. Watykanowi zależało, aby przy pomocy obrządku katolickiego doprowadzić do nawrócenia prawosławnych. Jednym ze sposobów oddziaływania na Kościół prawosławny było popieranie Kościoła greckokatolickiego (Bylina 2010c). Papież Benedykt XV 24 lutego 1921 r.

skierował list do narodu ukraińskiego oraz utworzył w Watykanie Collegium Ruthenum w celu kształcenia kleryków unickich. 1 maja 1917 r. papież utworzył Kongregację do spraw Kościoła Wschodniego (Congregatio pro Ecclesia Orientali), a w październiku Instytut Orientalny, którego dyrektorem został belgijski jezuita Michel d'Herbigny (Krasuski 2007).

Watykan prowadził również mediację w konflikcie polsko – ukraińskim. Inicjatywa Benedykta XV została przedstawiona w grudniu 1918 r. przez wizytatora apostolskiego w Warszawie Achillesa Rattiego. List był adresowany zarówno do arcybiskupa lwowskiego obrządku łacińskiego i greckokatolickiego. Papież pisał: „Pokój, pokój, żeby miejsce siły materialnej oręża zajęła siła moralna prawa, żeby po zamieszkaniu i okropnościach przemocy przyszła i nastąpiła spokojna wymiana zdań (...) z dobrą i szczerą wolą z jednej i z drugiej strony, zmierzająca do uznania i określenia wszelkich praw, zadośćuczynienia im w granicach możliwości” (Mróz 2004; Wołczański 1997b, s. 144-146). Kolejne zabiegi na rzecz porozumienia w Galicji Wschodniej podjął prałat Achilles Ratti w lutym 1919 r. podczas rozmów z metropolitami Andrzejem Szeptyckim i Józefem Bilczewskim. Zgodnie z sugestiami papieskimi doszło do rozmów polsko – ukraińskich we Lwowie. Spotkania miały jednak prywatny charakter i mimo nadziei na rozejm, nie przyniosły żadnych rezultatów (Mróz 2004; Wołczański 1997a).

Relacje Polski i Watykanu wzmocniły się w 1920 r., gdy bolszewicy najechali na Polskę. Wówczas Episkopat zebrany na zjeździe w Częstochowie zwrócił się w liście do narodu oraz do Biskupów Świata, aby przedstawić realne zagrożenie tej ekspansji. List był próbą pobudzenia międzynarodowej opinii publicznej, szczególnie katolickiej, która stała w obliczu niebezpieczeństwa przed opanowaniem Europy przez armię bolszewicką (Mróz 2004; Przeździecki 1928). Podczas wojny polsko – bolszewickiej Stolica Apostolska udzielała wsparcia moralnego Polakom (Krasowski 1989). Przykładem wzorowej postawy było zachowanie nuncjusza apostolskiego Rattiego, który pozostał w Warszawie w czasie zagrożenia stolicy przez wojska bolszewickie (Davies 1987). Relacje nuncjusza z władzami państwowymi początkowo układały się dobrze. Były oczywiście kręgi antyklerykalne i narodowo – demokratyczne, które odnosiły się z rezerwą do Rattiego. Powodem braku sympatii również ze strony pewnych duchownych były bliskie kontakty z Naczelnikiem Państwa Józefem Piłsudskim (Meysztofciz 1983).

Stolica Apostolska zaangażowana była także w kwestię zachodniej Polski. Watykanowi zależało na ułożeniu właściwych relacji Polski z Niemcami. Głównym problemem tych relacji była niewyjaśniona kwestia postanowień Traktatu Wersalskiego z 28 czerwca 1919 r., który określając granice Polski i Niemiec uzależnił od głosowania miejscowej ludności. W myśl ustaleń art. 88 i 94 traktatu na ziemiach Górnego Śląska, Warmii i Mazur miał być przeprowadzony plebiscyt (Benisz 1961). Jednak plebiscyt był

tylko akcją polityczną o znaczeniu międzynarodowym. W związku z takim przebiegiem spraw Stolica Apostolska w marcu 1920 r. powołała przejściową władzę kościelną w formie: Naczelnego Komisarza Kościelnego dla obszarów plebiscytowych Górnego Śląska oraz Prus Wschodnich i Zachodnich”. Jego zadaniem miało być zapewnienie swobody plebiscytu i niedopuszczenia do nadużyć na tle religijnym. Niestety Stolica Apostolska w tej kwestii nie zachowała neutralnego stanowiska o które zabiegała polska dyplomacja. Polityka Watykanu skierowana była na silniejsze Niemcy, w których był wysoki stopień zorganizowania niemieckiego katolicyzmu. Polska była w sensie politycznym nowym państwem dla Watykanu, który dopiero zbierał pozytywne wrażenia (Mróz 2004).

Nuncjusz apostolski Ratti podejmując temat relacji Niemcy – Polska w raportach do Sekretariatu Stanu okazywał obawy związane z przyszłością katolicyzmu środkowoeuropejskiego. Pisał, że istnieją antagonizmy w kwestii terytorialnej pomiędzy Polską a Niemcami. W sierpniu 1920 r. pisał do kard. Gaspariego: „Niemcy na posterunku to grożą Polsce, to obiecują, żeby osiągnąć jak największe korzyści dla siebie. Polska jest w sytuacji młodego małego psa, który dla starych psów jest tylko kością, którą szarpia. Polska będzie w niebezpieczeństwie, jeśli da się ponieść snom o rewanzu” (Mróz 2004; Archivio Segreto Vaticano 1920). Dyplomacja polska, stwierdziła: „, że wpływy niemieckie sięgają w Rzymie tak daleko, że o ile będzie chodziło o jasne wypowiedzenie się Watykanu w jakiegokolwiek sprawie pomiędzy nami a Niemcami, nie mamy szans, aby Watykan za nami się wypowiedział” (Mróz 2004; Archiwum Akt Nowych 1921 a). Niewyjaśniona sprawa śląska przysparzała kolejne emocje w kwestii plebiscytu. 21 listopada 1920 r. wydano prawdopodobnie za zgodą Stolicy Apostolskiej tzw. Dekret Bertrama, który uzależniał udział duchowieństwa w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku od zgody miejscowego proboszcza. Było to skierowane przeciw polskim księżom, którzy sprawowali raczej niższe funkcje kościelne. Sprawa dekretu spowodowała kryzys w relacjach polsko – watykańskich (Zieliński 1995).

Trzy stronnictwa polityczne: Narodowe Zjednoczenie Ludowe, Polskie Stronnictwo Ludowe oraz Polska Partia Socjalistyczna zgłosiły na 191 posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego wniosek nagły, zobowiązujący rząd do wyjednania w Stolicy Apostolskiej wyodrębnienia Górnego Śląska spod jurysdykcji niemieckiego purpurata we Wrocławiu i powołania dla tego obszaru oddzielnego administratora apostolskiego. Papież Benedykt XV wystosował telegram 30 listopada 1920 r. stwierdzając, że zarządzenie kard. Bertrama było niesprawiedliwe z racji faworyzowania Niemców (Mróz 2004). Strona polska za zaistniałą sytuację winiła nuncjusza Rattiego, który złożył rezygnację ze stanowiska Wysokiego Komisarza, która została przyjęta 4 grudnia 1920 r. przez Sekretarza Stanu. 7 grudnia 1920 r. mianowano nowego nuncjusza

prałata Giovanniego Batistę Ogno Serre, dotychczasowego nuncjusza w Wiedniu. W takiej okoliczności minister Sapieha, szef polskiej dyplomacji 13 grudnia uznał, że w dalszym ciągu relacje pomiędzy nuncjaturami będą rozwijały się w kierunku wzajemnego zrozumienia i życzliwości. Nowy Nuncjusz 21 grudnia opublikował dekret pozbawiający całe duchowieństwo na obszarze plebiscytu jakiegokolwiek agitacji politycznej. Co prawda nowy dekret był również niekorzystny dla Polaków, ale po interwencjach posła Kowalskiego w Sekretariacie Stanu wprowadzono zmiany w dokumencie z 21 grudnia 1920 r. (Wilk 1995).

Sprawa śląska spowodowała krótkie oziębienie stosunków polsko – watykańskich. W czerwcu 1921 r. obaj przedstawiciele dyplomatyczni opuścili swoje placówki. W październiku 1921 r. przybył do Polski nowy Nuncjusz abp Lorenzo Lauri, którego działania przyczyniły się do złagodzenia napięcia pomiędzy Watykanem a Warszawą. Był to nowy rozdział relacji, w którym szczególną uwagę przywiązano do przygotowania Konkordatu (Mróz 2004; Bylina 2011).

3. Polska placówka dyplomatyczna w Watykanie

Zmiany nastąpiły także w placówce polskiej w Watykanie. Na miejsce Wierusza-Kowalskiego, który nie zapisał się szczególnymi sukcesami, do Watykanu przybył zawodowy dyplomata hrabia Władysław Skrzyński, który 15 października 1921 r. złożył Benedyktowi XV list uwierzytelniający (Archiwum Akt Nowych 1921b). Wynikiem dobrej działalności Skrzyńskiego było podniesienie rangi placówki dyplomatycznej w 1924 r. w ramach rozbudowy i udoskonalenia polskiego aparatu dyplomatycznego. Uchwałę Rady Ministrów z dnia 26 listopada 1924 r. placówkę w Watykanie przekształcono w ambasadę, a Skrzyński został ambasadorem polskiego korpusu dyplomatycznego (Mróz 2004).

W trakcie okresu dwudziestolecia międzywojennego w Polsce urzędowali następujący nuncjusze apostolscy:

- Achilles Ratti (1919 – 1920).
- Giovanni Serra (1920 – 1921).
- Lorenzo Lauri (1921 – 1927).
- Francisco Marmaggi (1927 – 1935).
- Filipie Cortesi (1937 – 1939).

Natomiast misje dyplomatyczne II Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej pełnili:

- Józef Wierusz – Kowalski (1919 – 1921).
- Władysław Skrzyński jako poseł (1921 – 1924) i ambasador (1924 – 1937).
- Kazimierz Pape (1939) (Bylina 2009).

Biorąc pod uwagę działalność powyższych reprezentantów Polski i Watykanu należy stwierdzić, że poprzez ich przedstawicielstwo stosunki polsko – watykańskie były dość dobre. Oczywiście chwilaми trudnymi były wspomniane kontrowersyjne sytuacje w sprawie śląskiej, ukraińskiej czy litewskiej,

jednak dzięki obustronnej chęci dialogu most wspólnych stosunków nie został zerwany. Strategiczne położenie geograficzne Polski, katolicyzm i historia relacji pomiędzy obiema państwami była ważnym spoiwem w kształtowaniu wzajemnych relacji.

Sytuacja nie zmieniła się nawet 2 marca 1939 r. po śmierci papieża Piusa XI. Nowym Piotrem naszych czasów został kardynał Eugenio Pacelli, który przyjął imię Piusa XII. Od 1917 r. pełnił funkcję nuncjusza w Bawarii, a następnie od 1920 r. w Berlinie. Jego zawołaniem było: „Pokój jest dziełem sprawiedliwości” (Bylina S. 2010a). Pius XII wielokrotnie interweniował w kwestii zaniechania działań wojennych, także apelował w sprawie bezpośredniej przyczyny rozpoczęcia wojny Niemiec z Polską jakim była kwestia Gdańska. Prosił Mussoliniego, aby wstawił się u Hitlera w sprawie zaniechania uregulowania kwestii Gdańska. Utwierdzał, że nawet kwestia pokonania Polski nie zakończy konfliktów. Dziennik Stolicy Apostolskiej „L'Osservatore Romano” z dnia 3 maja 1939 r. pisał, że gdy Gdańsk znajdzie się w rękach niemieckich, przyjdzie kolej na Polskę oraz Rumunię. 24 sierpnia papież skierował apel do narodów o pokój, apelował i ostrzegał przed odpowiedzialnością użycia siły (Hesemann 2010).

W chwili gdy wojna wybuchła papież Pius XII używał wszelkich możliwych środków, nawet wybrał się z osobistą wizytą do króla i Kwirynału, aby uchronić przed nią państwa neutralne a zwłaszcza Włochy (Wyszyński 1946). Pius XII w swojej pamięci miał losy Polaków. Po rozpoczęciu wojny napisał encyklikę *Summi Pontificatus*, gdzie wyróżnił Polaków: „Krew tych ludzi, także tych, którzy choć nie zaciągnięci do szeregów wojskowych, padli bezlitośnie, zda się podnosić żałosny jęk, zwłaszcza spośród tego narodu, mamy na myśli naród polski, który dla swej niewzruszonej wierności dla Kościoła, oraz wspanialszych zasług dla kultury chrześcijańskiej, zapisanych w dziejach i przekazanych nieśmiertelności, domaga się jak najśluszniej ludzkiego i braterskiego współczucia, a który ufając Bogurodzicy, „Wspomożycielce wiernych”, oczekuje upragnionego dnia, kiedy na zasadach sprawiedliwości i trwałego pokoju, nareszcie jednak będzie się mógł niby z odmetów żywy wydobyć(...)” (Pius XII 1939, s. 449).

Również jeszcze przed wybuchem wojny papież powiedział do jednego z polskich biskupów: „Wiem, co was czeka w razie wojny, wiem jak na was zwali się potęga, doceniam ogrom nieszczęść, które was spotkać mogą. Kocham Polskę. Pragnę jej oszczędzić straszliwego losu. Wszystko uczynię co w mojej będzie mocy, aby zapobiec krwi rozlewu i niedoli. Błogosławię Polsce i Wam wszystkim, daj Boże, aby zdołano uchylić zbliżającą się katastrofę” (Wyszyński 1946, s. 23).

Należy podkreślić, że Stolica Apostolska w chwili wybuchu II wojny światowej nie dokonała żadnych zmian personalnych i terytorialnych ustroju Kościoła katolickiego w Polsce mimo terytorium jakie zostało w wyniku działań wojennych. Pius XII organizował także pomoc materialną dla emigran-

tów, więźniów obozów koncentracyjnych głównie poza Rzeszą, oraz z wielką trudnością do Polski. Dla pozyskania środków dla celów charytatywnych papież sprzedawał nawet dzieła sztuki z muzeum watykańskiego. Stolica Apostolska zawsze utrzymywała niezależność państwa polskiego. Po rozpoczęciu II wojny światowej Stolica Apostolska zatrzymała przy Watykanie polskiego przedstawiciela dyplomatycznego na stanowisku dotychczas zajmowanym. Mimo, iż rząd włoski zwolnił polskiego ambasadora, Stolica Apostolska uczyniła radcę nuncjatury w Warszawie. Został nim prałat Alfredo Pacini jako pełnomocnik przy rządzie polskim na emigracji (Jarmoch 2000).

Źródła:

1. Archivio Segreto Vaticano (1920), Anno 1914 – 1921, rub. 233, N 10250. *Nuncjusz Ratti do kard. Gasparriego*, Warszawa.
2. Archiwum Akt Nowych Ambasada RP w Paryżu (1921a), sygn. 186, s. 23. *Referat MSZ Watykan a Polska*, Warszawa.
3. Archiwum Akt Nowych Ministerstwo Spraw Zagranicznych (1921b), sygn. 808, s. 1. *Posel Skrzyński do MSZ*, Rzym.

Literatura:

1. Banaszak M. (1992), *Historia Kościoła katolickiego – czasy najnowsze 1914-1978*. Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa.
2. Benisz A. (1961), *Wpływ rządu polskiego i jego polityki wschodniej na sprawę Górnego Śląska*. W: K. Popiołek, H. Zieliński (red.), *Powstania śląskie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w 40 rocznicę III powstania śląskiego w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego Katowice 13 – 14.VI.1961*. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, Katowice.
3. Brzoza Cz. (2001), *Wielka Historia Polski*. T. IX. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
4. Bylina S. (2009), *Stosunki Państwo a Kościół katolicki na południowym Podlasiu w latach 1918 – 1939*, Siedlce, (mps).
5. Bylina S. (2010a), *Pokój jako wartość powszechna we współczesnym nauczaniu Kościoła katolickiego*. W: E. Jarmoch (red.), *Bezpieczeństwo a wartości*. Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce, s. 325-334.
6. Bylina S. (2010b), *Postawa biskupa Henryka Przeździeckiego wobec zagadnień życia politycznego w latach 1918-1939*. „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, t. IV, Wydawca Miejska Biblioteka Publiczna, Biała Podlaska, s. 20-31.
7. Bylina S. (2010c), *Sytuacja wyznania greckokatolickiego na tle dążeń jednościowych*. „Drohiczyński Przegląd Naukowy”, Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego, Drohiczyn, s. 97-112.

8. Bylina S. (2011), *Konkordat z 10 lutego 1925 r. jako umowa międzynarodowa pomiędzy Rzeczypospolitą a Stolicą Apostolską*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy”, Drohiczyn, s. 41-52.
9. Davies N. (1987), *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko – bolszewicka 1919 – 1920*. Wydawnictwo Znak, Kraków.
10. Hesemann M. (2010), *Pius XII wobec Hitlera*. Wydawnictwo Salwator, Kraków.
11. Jarmoch E. (2000), *Stolica Apostolska a Kościół w Polsce*. W: W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski (red.), *Kościół i religijność Polaków 1945 – 1999*. Wydawnictwo Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, s. 271 – 291.
12. Jurewicz J. (1958), *Watykan a Polska w okresie międzywojennym 1918 – 1939*. Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
13. Krasowski K. (1989), *Między Warszawą a Watykanem. Episkopat polski wobec rządu i Stolicy Apostolskiej 1918 – 1939*. W: I. Koberdowa, J. Tazbir (red.), *Szkice z dziejów papieżstwa*, t. I, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1989, s. 261-292.
14. Krasowski K. (1990), *Stosunki polsko – watykańskie po II wojnie światowej (1945 – 1989)*. „Znaki Czasu” nr XX, Wydawnictwo Znaki Czasu, Warszawa, s. 20-37.
15. Krasuski J. (2007), *Tragiczna niepodległość Polski 1918 – 1947*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
16. Krukowski J. (1989), *Stolica Apostolska i Polak po II wojnie światowej*. „Znaki Czasu” nr XV, Wydawnictwo Znaki Czasu, Warszawa, s. 22-31.
17. Meysztoń W. (1983), *Gawędy o czasach i ludziach*. Wydawnictwo LTW, Londyn.
18. Michowicz W. (1995), *Organizacja polskiego aparatu dyplomatycznego w latach 1918 – 1939*. W: P. Łossowski (red.), *Historia dyplomacji polskiej*, T. IV 1918 – 1939, Wydawnictwo PWN, Warszawa, s. 5-58.
19. Mróz M. (2004), *W kręgu dyplomacji watykańskiej, Rosja, Polska, Ukraina w dyplomacji watykańskiej w latach 1917 – 1926*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
20. Pius XII, (1939), *Encyklika Summi Pontificatus*. „Acta Apostolicae Sedis”, Wydawnictwo Watykańskie, t. XXXI, s. 441-452.
21. Przeździecki H. (1928), *Listy pasterskie i przemówienia 1918 – 1928*. Nakładem Kurii Diecezjalnej Podlaskiej w Siedlcach, tłoczono w drukarni św. Wojciecha w Poznaniu, Poznań.
22. Skręta B. (2000), *Stosunki Państwo – Kościół w Polsce w latach 1944 – 1998*. W: W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski (red.), *Kościół i religijność Polaków 1945 – 1999*, Wydawnictwo Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, s. 81 – 99;
23. Szram T. (1989), *Watykan wobec odbudowy państwa polskiego*. W: I. Koberdowa, J. Tazbir (red.), *Szkice z dziejów papieżstwa*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1989, s. 255 – 256;
24. Wilk S. (1992), *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918 – 1939*. Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa.
25. Wilk S. (1995), *Nuncjusz Achilles Ratti i jego rola w procesie kształtowania się państwa polskiego*. W: Cz. Bloch, Z. Zieliński (red.), *Powrót Polski na mapę Europy. Sesja naukowa poświęcona 70. rocznicy Traktatu Wersalskiego*. Wydawnictwo KUL, Lublin 1995, s. 331-367.
26. Wołczański J. (oprac.), (1997a), *Abp Wilczewski do abpa Szeptyckiego*, Lwów 2.III.1919 r. W: *Nieznana korespondencja arcybiskupów metropolity lwowskiego Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko – ukraińskiej 1918 – 1919*. Lwów-Kraków, s. 107.
27. Wołczański J. (oprac.), (1997b), *Pismo Rattiego do arcybiskupów Szeptyckiego i Bilczewskiego*, Warszawa 27.XII.1918 r. – *Ojciec Św. w sprawie zatargu zbrojnego polsko – ukraińskiego*. W: *Nieznana korespondencja arcybiskupów metropolity lwowskiego Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko – ukraińskiej 1918 – 1919*. Lwów-Kraków, s. 144 – 146.
28. Wyszynski S. (1946), *Pius XII a Polska*. „Ateneum Kapłańskie” nr 45, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek, s. 14-24.
29. Zieliński Z. (1995), *Biskupi polscy w walce o kształt zachodniej granicy Polski 1919 – 1920*. W: Cz. Bloch, Z. Zieliński (red.), *Powrót Polski na mapę Europy. Sesja naukowa poświęcona 70. rocznicy Traktatu Wersalskiego*. Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 370 – 385.